

LA CAPELLA DE SANT JULIÀ DEL CONGOST

per Joan PORTET I PUJOL

L'any 1719 mossèn Pere Cendra, rector de Valldaneu, escrivia, per al bon govern de la parròquia, una consuetat i llevador de rendes que començava amb unes anotacions sobre la fundació, antiguitat i estat de l'església i terme parroquial de Sant Pere de Valldaneu. En aquestes anotacions trobem una notícia ben sorprenent que d'antuvi podríem acollir amb escepticisme si altres fonts documentals i algunes restes materials no donessin fe de la seva veracitat. Mossèn Cendra va escriure:

«Tradicció és molt valgada dels habitants desta Parròquia que la Iglesia Parroquial era dedicada al Gloriós St. Julià y construïda en lo Pla de St. Julià, ahont hi ha un gran montó de pedras, y vestigis de parets de capella, a las cercanias de la qual, se han trobat poch temps ha calaveras, per ahont dihuen passava lo camí real, que vuy passa per al Congost, y anava a descollar a la Amella; serca dels quals vestigis, no molt lluny, y a la part de tremontana apareixen, y se vehuen altres vestigis de differents casas, com a un llogarret, aplegat ahont era també lo mas Ladurà, que vuy esta dirruit i unit ab lo Mas Ventallola: Lo que es molt verisímil, pus lo fondo del Congost, aleshoras era impenetrable per estar tot de malesas, y bardàs. Però segons las escripturas antigas, que Jo he vistas desta Iglésia, y Parròquia, consta aver ja sinch cents anys que esta Iglésia dedicada al Apostol St. Pere, és la Parroquial sens ques trobe ja altre rastre ni memòria de la demunt dita Capella de St. Julià.»¹

En principi pot semblar poc probable l'existència d'aquesta capella construïda en data incerta i d'història desconeguda, però a l'Arxiu Capitular de Vic es troba un document de les primeries del segle XI que ve a confirmar la versemblança d'aquesta tradició en situar prop del Congost una església sota l'advocació de Sant Julià. Es tracta d'un testament de l'any 1007, dictat per un tal Odesind, el qual, després de fer deixes a les esglésies de Santa Maria de Tagamanent i Sant Martí d'Aiguafreda, mana donar «ad domum Sancti Iuliani pecia I de terra prope rio Cungusto ad ipsa strada.»² D'altra banda, i ultra aquest document, la localització sota els cingles de la Garga d'aquesta església dedicada a Sant Julià ve confirmada també per una triple persistència: toponímica, de restes materials i de tradició oral, que arriba fins als nostres dies.

1. Arxiu Parroquial de Valldaneu, llibre «Consuetat i Llevador», pp. 11-12.

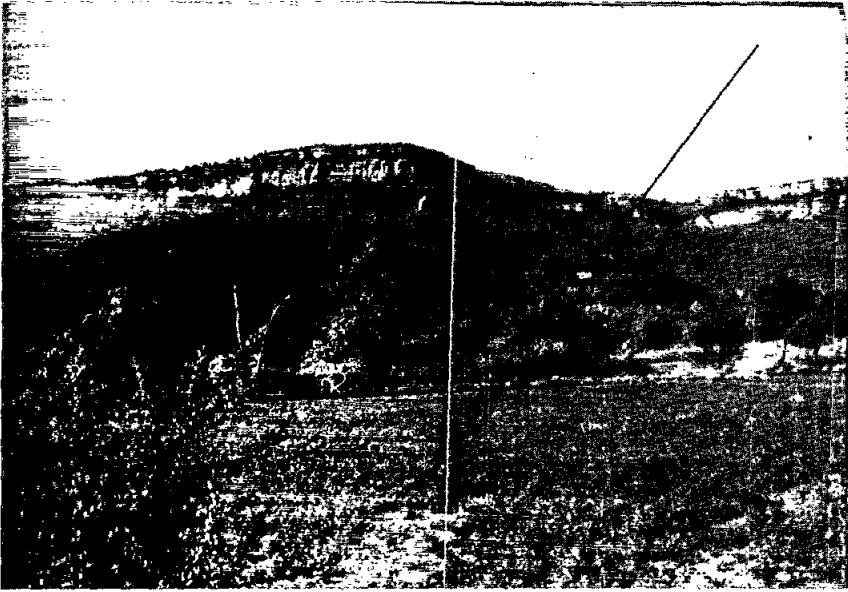
2. Arxiu Capitular de Vic, calaix 6, document 1327. Volem agrair aquí a Antoni Pladevall la notícia de l'existència d'aquest document.

Quant a la primera persistència, encara avui és conegut l'indret del Pla de Sant Julià per aquest nom. Respecte a la segona, es poden veure en l'actualitat restes materials que mostren una clara coincidència amb la descripció del lloc que fa mossèn Cendra el segle XVIII.

El Pla de Sant Julià està situat a l'Oller, prop de l'Abella, en el terme municipal de Sant Martí de Centelles. Enlairat enmig de dos torrents, a una altura d'uns 60 m. sobre el pla on antigament s'aixecava la fàbrica del ciment, de la qual encara resten els forns, i on en l'actualitat es troben les piscines de l'Oller, té una superfície d'uns deu mil metres quadrats i està cobert de bosc. Els seus límits geogràfics poden haver variat lleugerament pel fet d'haver servit durant uns anys de pedrera de l'esmentada fàbrica de ciment i calç hidràulica, i que possiblement per això les avui escarpades roques, que com a altes muralles sobre els torrents li serveixen de defensa natural al nord, nord-est i sud, en altre temps serien menys esquerpes, encara que de prou ben difícil accés. A llevant i cap al sud la pendent davalla amb més suavitat des del pla vers el torrent de l'Oller, circumstància que, unida a la seva situació solana, propicià en altre temps la construcció de les feixes que avui, ermes i mig enrunades, encara es poden veure. És, però, el costat de ponent el més accessible, ja que el pla s'eixampla un xic i és travessat per un camí —que no és altre que el camí ral del qual ens parla el manuscrit—, passat el qual la planura de Sant Julià s'enfila sense sobtadesa cap als cingles de la Garga.

Antigament, és a dir, abans de la construcció de l'actual carretera de Barcelona a Vic a mitjans del segle passat, el pas pel Congost presentava seriosos inconvenients, ja que l'espessor del bosc i la malesa en aquest indret el convertia en un escanyall brut i llòbrec, massa propici als llops, aleshores prou abundosos, i als lladres. D'altra banda, el fet que el camí travessés massa sovint el riu pels nombrosos guals que accidentaven la ruta el feien incòmode i insegur per al transport a bast i com a pas de vianants. Per aquest motiu era molt utilitzat l'anomenat camí del Cingle Vermell, el camí ral que serpentejava clar i alterós per sobre les argiles i els gresos vermells que, des de la riba del Congost fins on s'aixequen els espadats calcaris dels cingles de la Garga, donen un color característic al paisatge de l'Abella i Aiguafreda. Seguit per traginers, ramaders i vianants, passava per Les Canes, seguia cap a Ventallola i l'Adorar, s'enfilava per sobre de l'Obaga de l'Oller cap a la casa de Valldaneu i remuntava la Serra de Castellar cap a Pedradreta, Puiggraciós i L'Ametlla. El camí que encara avui passa pel Pla de Sant Julià era un ramal del camí del Cingle Vermell que seguia una ruta jussana, partint també de Les Canes cap a l'Adorar i l'Obaga de l'Oller per unir-se al camí superior prop de la casa de Valldaneu.

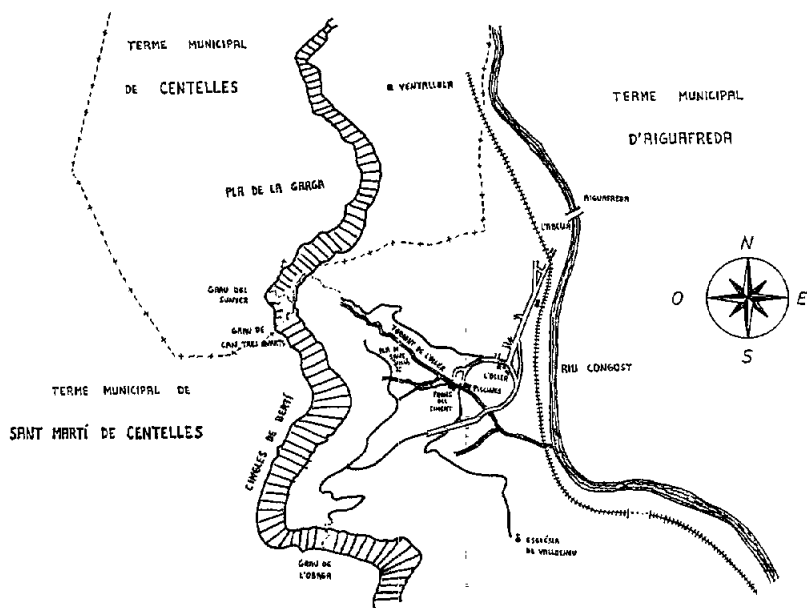
Si agafem el camí que des de l'Oller i per la dreta dels forns del Ciment s'enfila fins a entroncar amb aquest ramal i el seguim fins travessar el torrent que limita a migjorn la planura de Sant Julià, veurem que tan bon punt entrem al Pla, a uns 40 m. a la dreta del camí, s'aixeca un munt de rocs de forma oval, d'uns 12 m. de llarg per 9 m. d'ample. Ja no s'observen restes de parets de capella, sinó només pedres apilades d'una manera ben curiosa: el pilot puja pels costats i s'enfonsa pel centre de tal manera que sembla rebuidat. A l'interior del clot es veu un altre forat molt més petit, una antiga sitja de carbonet, de 2 m. de llarg per 1 m. d'ample i 70 cm. de profunditat. A uns 35 m. d'aquest lloc, en direcció a tramuntana, es troba un altre munt de rocs, més gran que el primer, que s'aixeca com un minúscul altiplà rocós de dimensions poc precises, ja que els arbres i les maleses el mig amaguen i el

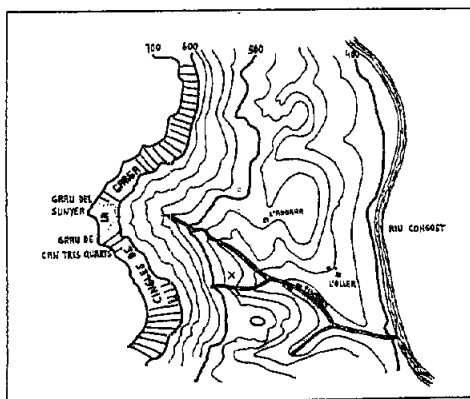
El Pla de Sant Julià amb els cingles de la Garga al fons
(Fotografia de Miquel Fernández i Matas).

Munt de rocs que s'aixeca a uns 40 m. a la dreta del camí,
entrant per migjorn, al Pla de Sant Julià.
Aquest és el lloc on creiem que podia estar situada la capella
(Fotografia de Miquel Fernández i Matas).

DETALL TOPOGRÀFIC

E. 1: 25.000

desfiguren, però que, segons hem pogut comprovar, arriba a tenir en direcció est-oest una longitud superior als 30 m. Crida l'atenció el fet que la major part de les pedres que es poden veure a simple vista i que formen part dels munts esmentats o d'altres petits monticles que apunten o s'endevinen entre l'espessa capa de molsa i brossa que s'estén arreu, són de petites dimensions, llevat de dues o tres d'una mida molt més considerable situades al peu del primer munt, on creiem que s'aixecava l'antiga capella de Sant Julià.

Per a intentar explicar la presència d'aquests materials podríem formular la següent hipòtesi: en temps incert, el Pla de Sant Julià va ser romput i convertit en camp de conreu, apilant-se com era costum als costats del camp els rocs que l'arada anava descobrint i dificultaven el treball, essent possible que si, tal com diu el manuscrit, encara sobresortien part de les velles estructures de la capella, s'apilotesin els rocs sobrats damunt d'elles per tal d'estalviar-se la feina d'arrencar-les. Quant a l'altre munt de rocs situat a tramuntana, tant pot ser un pilot d'aquestes pedres que trobant-se al Pla de forma natural destorbaven el conreu, com un barreig de materials procedents d'alguna antiga construcció o, fins i tot, les restes d'un petit llogarret aixecat a la sagrera de la capella. D'altra banda, el fet que superficialment es trobin poques pedres de dimensions prou aptes per a l'edificació podria ser atribuït al fet d'haver-se emprat els materials de majors dimensions en la construcció de les feixes que limiten el Pla per la seva banda solana, restant sobre ell els materials no aprofitats per a aquest fi. Pensem que això no seria res d'extraordinari ja que, per posar un exemple proper, les millors pedres del mas L'Adorar³, esmentat també en el manuscrit, varen ser utilitzades en la construcció d'alguna de les torres de la colònia Oller i avui només en resta un parell de munts de roca menuda. De tota manera, és molt possible que sota els pilots de pedres del Pla de Sant Julià encara es trobin sense remoure part de les velles estructures de la capella i qui sap si també les d'alguna altra construcció.

A aquest conjunt de vestigis materials cal afegir la persistència fins a l'actualitat d'una tradició oral —la tercera persistència esmentada— que els relaciona amb la capella de Sant Julià. Prou sabem que la tradició oral peca de manca d'exactitud i rigor històric, ja que els fets són deformats pel sedàs del temps i la imaginació dels narradors, i que tot sovint pretén afirmar com a realitat incontestable allò que només és una llegenda, però en el cas que ens ocupa no s'ha transmès tota una història, sempre més susceptible de tergiversacions i fantasies, sinó únicament un fet molt puntual: l'emplaçament d'una antiga capella al Pla de Sant Julià. D'altra banda, el mateix rector de Valldaneu reforça la credibilitat d'aquesta tradició quan, parlant de la situació de l'església de Sant Julià, diu que era «ahont hi ha un gran monto de pedras, y vestigis de parets de capella», deixant així ben clar que en el segle XVIII encara es podien veure les parets de l'antic edifici i que això no és una cosa que li hagin explicat o que hagi sentit dir, sinó que sembla ser que ha vist personalment. El mateix personatge ens dona també un indici de l'existència d'una sagrera o d'un assentament humà antic al Pla de Sant Julià quan diu que prop de les parets de la capella «se han trobat poch temps ha calaveras», fet aquest que sembla haver-se repetit en altres ocasions, ja que un veí del poble fa poc ens explicava que el seu germà, fent una sitja de carbonet al Pla de Sant Julià, havia trobat ossos i que, havent-ho explicat a cert propietari, aquest li manà de no dir res a ningú perquè, si

3. Podeu veure la seva situació en el detall topogràfic.

ho feia, vindrien els de Barcelona a fer forats, essent això darrer una clara al·lusió als arqueòlegs.

Però fins el moment els arqueòlegs mai han treballat al Pla de Sant Julià i res més sabem de l'església que sobre ell s'aixecava. La manca de documents que ens permetin conèixer la història d'aquesta antiga capella fa que quedin per contestar moltes qüestions, especialment les relatives a la data de la seva construcció, a qui pertanyia i el quan i el per què va ser abandonada. El que sí podem dir és que, malgrat el que diu la tradició recollida per mossèn Cendra, l'església de Sant Julià difícilment podia ser la parroquial, ja que l'any 1007 exercia aquesta funció l'església de Sant Pere de Valldaneu; és molt més probable que fos una de les moltes capelles aixecades a peu de camí ral en temps medievals o la particular d'alguna família important de la Vall del Congost en aquella època. Voldriem remarcar aquesta segona possibilitat ja que, a partir d'un article d'Antoni Pladevall dedicat als casals del Congost i Santa Coloma⁴, es pot plantejar una hipòtesi que vindria a relacionar l'església de Sant Julià amb un llinatge de la contrada. Mossèn Pladevall diu que cap document indica el lloc exacte on es trobava situada la *domus* o casa forta dels Congost, noble família el nom de la qual desaparegué a principis del segle XIV, però assenyalava el seu possible emplaçament a l'actual mas Castellar de Dalt o a l'indret on s'aixecava el desaparegut mas Sala de Valldaneu. Tanmateix, si ens atenim al fet que, segons aquest mateix autor, els membres de la família Congost s'anomenaven senyors de les persones i possessions dels masos de Valldaneu, Castellar de Dalt i Castellar de Baix, de la Sala de Valldaneu, del Soler de la Garga, del mas Casadevall de Balenyà i de terres de l'Oller de Valldaneu, no podem deixar de considerar la possibilitat que, donada la localització de la major part de les possessions d'aquesta família entorn a l'Oller i Valldaneu, la *domus de Congusto* es trobés al Pla de Sant Julià, indret estratègic per la seva situació encimbellada sobre el torrent de l'Oller i pel fàcil control que des d'allí es podia exercir sobre el camí ral. Aleshores, si aquesta hipòtesi es pogués comprovar, podríem dir amb moltes possibilitats d'encert que Sant Julià era l'església de la família Congost, ja que era molt corrent en aquell temps que les *domus* i els castells tinguessin una capella pròpia, bé a l'interior del recinte fortificat o aixecada prop d'ells.

De tota manera, això és solament una hipòtesi; només l'aparició de documents que aportin notícies d'aquesta capella o l'inici d'alguns treballs d'excavació arqueològica al Pla de Sant Julià ens podran treure de dubtes.

Joan PORTET I PUJOL

ELS HOSTALETS DE BALENYÀ

4. PLADEVALL, Antoni: *Els casals del Congost i de Santa Coloma. Notícies històriques dels llinatges i dels seus patrimonis*, «Ausa» VI (1968-1971), pp. 186-193.